

Rovdjur på Sollerön

– förr och nu

Ska man kunna bilda sig en uppfattning om hur talrika rovdjuren var förr i tiden gäller det att hitta författare som beskrivit detta. Är dessutom området så begränsat som Solleröskogen finns det en författare som står långt före alla andra, nämligen Gustaf Schröder.

Gustaf Schröder föddes i Värmland 1824 och avled i Stockholm 1912. Han utbildade sig till bokhållare, timmermärkare (tummare) m.m. under ungdomstiden i Värmland och därefter verkade han under mer än tjugo år i Dalarna som överinspektor, skogsförvaltare, skogsköpare och flottledsprojekterare för de stora skogsbolagen Korsnäs Sågverks AB, Stora Kopparberg-Hofors och Oreälvs bolag. Skogsköpen genomfördes från början som avverkningsrätter då bolaget under en tid av femtio år hade rätt att avverka alla träd där rotstocken på 5-6 meters längd höll en diameter i topp på minst 25 cm. När man senare insåg att det inte fanns obegränsat med grovskog sänkte man toppdiametern till 20 cm och avverkningstiden till 20-25 år. Man började också köpa skogsskiften och s.k. grader inför det kommande storskiftet. Grader var ett hemmans andel i odelade skogar och kunde sedan vid storskiftet eller annan förrättning utläggas som enskilt ägt skifte.

Schröder kom 1865 till Siknäs som inspektor hos Korsnäs AB och verkade där till 1877, då han flyttade till Älvdalen. Korsnäs första skogsköp på Solleröskogen skedde 1865 och några år senare hade Schröder ansvaret för avverkningarna på tjugotusen hektar, i huvudsak på Sollerö- och Venjansskogarna. Schröder kan alltså sägas ha betydande del i att så stor del av Solleröskogen är bolagsskog. Dock ska till hans försvar sägas, att då han efter tjugo år återvände till dessa trakter och betraktade förödelsten, uttryckte

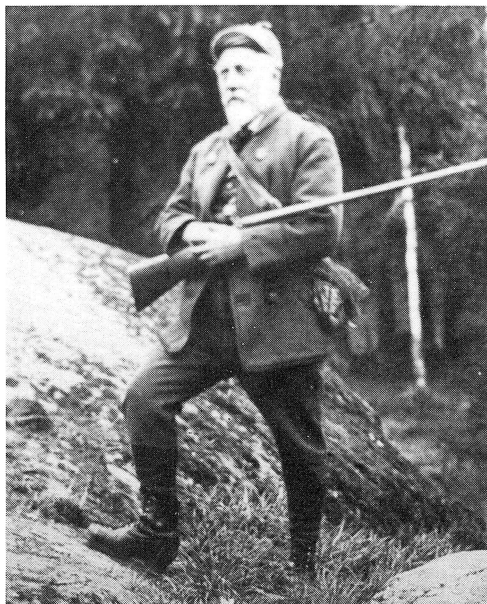
han sig som så: ”Månne man gjort rätt när man bidragit till denna vandalism? Se huru många omogna men värdefulla träd som i brist på lätta kommunikationer ligger och förmultnar. Den frågan får statsekonomerna besvara, men för jägaren är saken nedslående och för naturvännen nästan motbjudande”.

Gustaf Schröder var en märklig författare på så vis att han debuterade 1888, vid 64 års ålder, efter uppmaning av sina vänner Anders Zorn och Albert Engström, som hade hört Schröder berätta om sina äventyr i skogarna. Under sina återstående levnadsår skrev sedan Schröder i rask takt 26 egna böcker.

Schröder var också ett sekel före sin tid beträffande kvinnoaksdebatten. Se här vad han skriver: ”I ett fall är dalkarlen mycket självständig, och det är i behandlingen av sina kvinnor. När det är frågan om arbete har han inga eftergifter. Kvinnfolken måste arbeta, icke allenast i de sysslor som vanligen tillhör det svagare könet, nej, de skola ock vid behov utföra männens mer ansträngande arbete. Lyckligtvis kunna dessa raska och hurtiga kvinnor göra det, såvitt jag märkt, utan knot och med synnerligen god håg och flit. Man måste beundra dem, mången gång har jag inom mig också beklagat dem. Men jag har också ibland tillkännagivit min ovilja då jag sett mannen undandraga sig arbeten som varit deras ovillkorliga skyldighet att utföra”.

Som ett bevis berättar Schröder om, att när han och hans medhjälpare en höstkväll 1865 kom till Görsjöbergs fäbod vaktades boskapen av en 13-14 års flicka och en något äldre vallkulla. När de kom fram stod den unga flickan och grät därför att hon under dagen hade tappat bort sina får, och odjur av flera slag (björn, lo) fanns runt fäboden. Eftersom det regnade och det höll på att mörkna kunde man inte göra mycket åt saken. Senare under kvällen upptäckte Schröder att lisskullan var borta och frågade den äldre vallkullan var hon var. ”Hon är ute och letar efter fåren, för om hon ropar så tror hon att göpan (lodjuret) inte vågar ta dem”, svarade hon. Schröder blev både upprörd och orolig över detta och var flera gånger under natten ut och avlossade gevärsskott för att lisskullan skulle hitta hem. Först i gryningen kom kullan hem och hon var överlycklig eftersom hon också hade fåren med sig. Vilket otroligt mod av en så liten flicka att vistas ute hela den mörka höstnatten vid en långfäbod mer än två mil upp på skogen.

Sollerön var vid mitten av 1800-talet synnerligen rikt på olika sorters småvilt, och Schröder och hans vänner jagade åtskilliga gånger där. Den 10 augusti ett år på 1860-talet avreste Schröder och hans vänner medförande tre fågelhundar och sex stövare med ångbåten från Mora till Sollerön. Man hade en diger matsäck, och som bärare hade man Gammel Per från Sollerön, som också var hem och ordnade fram kokt potatis när det var dags för matrast. Man jagade främst raphöns, som det vissa år fanns otroligt gott om, men

Storjägaren Gustaf Schröder på pass med geväret berett.

under dagen sköts även orre, morkulla, ripa och hare. Dagen efter åkte de med ångbåten till Mångnäs, söder om Gesunda, för att jaga hare i trakterna runt Mångbro kvarn. Logi hade de hos skogvaktare Althar i Mångbro, och när de återkom från dagens jakt stod en ståtlig supé framdukad. Den innehöll bl.a. kräftor, som en vän i Ludvika skickat dem, och det blev ett riktigt kalas. Deras medhjälpare, som var från bygden, kunde dock inte begripa hur "herrkarlarna" kunde äta såna otäckheter som "ägg, ål och kräftor".

På hösten 1864 gjorde Schröder och en byggmästare en vandring från Sikenäs till sjön Flaten på Dala-Järnaskogen för att avsyna under sommaren uppförda strömbyggnader. Den sammanlagda vägsträckan de gick blev c:a 7 mil. Naturligtvis hade man med sig bössorna och björnhundarna. Utan att avvika från kursen sköt man under marschen elva tjädertuppar och ett lodjur, som hundarna hade tvingat upp i ett träd. Lodjuret sköts några kilometer från Görstjöstugan som Schröder använde som sitt huvudkvarter vid undersökningar på Solleröskogen.

En höstdag på 1860-talet kom Schröders förste skogvaktare Kröjts, vars sonson Gunde Kröjtz fortfarande bor i Sikenäs, hem med andan i halsen och talade om att de hade en hel älgfamilj ringad mellan de två Görstjöstugorna, och nu borde de försöka skjuta dom. Schröder hade två hundra man som höll på att rensa Lödderån, och man beslöt att rekvirera ett tjugotal av dem, så skulle

älgarnas öde snart vara klart. Detta utfördes under natten och på morgonen utrustades flottkarlarna med armegevär som Schröder köpt för sådana ändamål. Därefter utställdes både hållkedja och drevkedja runt det s.k. Pundet, området mellan Görsjöarna, och jakten kunde börja. När drevkedjan och hållkedjan träffade samman visade det sig att det enda man "hade inne" var en gammal trådsliten tjuvskytt från Dala-Järna, som under natten skrämt iväg älgarna. Tabblå! Många hårda ord yttrades, och de flesta ville ge gubben ett kok stryk, men Schröder nöjde sig med att beslagta gubbens kulor och krut.

Allm. Socknestämman den 23 Jan. 1859.

- 1:a Efter derom skedd kungörelse, anmäldtes nu och bevis styrktes, att under loppet af förlidet år, å Sollerö socken's mark, blifvit dödade 2:ne st. Björnar, och 3:ne St. Vargar, neml. 1 björn och 2 vargar af Sutter Dan. Andersson i Rothagen, och 1 björn och 1 varg af Buspers Nils Olsson i Bengtsarfvat. Af dessa förevisades ock nu tvenne Varg-skin, på hvilka öronen afskuros.

Utdrag ur Sollerö sockenstämmoprotokoll, 23 januari 1859.

I augusti 1863 skulle Schröder med hjälp av Bus Per från Värmland och en sollerökarl som han benämner "Solkarlen" undersöka dels skogsskiften på Solleröskogen som redan var inköpta, dels skogsskiften som var till salu samt dessutom undersöka om vattendragen var flottbara. När dom rodde över Siljan hade dom som vanligt gäddragen ute men fick inget napp, och Bus Per yttrade: "Tvi, i Siljan finns då riktigt uselt med fisk". Då blev "Solkarlen" arg och svarade: "Nog fanns där fisk i stor myckenhet blott 'värmarna' (värmlänningarna) kunde taga upp den, men det dugde de ej till". Man gick i land vid Mångåns mynning och gick sedan till Garbergs fäbodan, som skulle bli huvudkvarter. Vallkullorna berättade, att under sommaren hade dom sett björn vid flera tillfällen, och dom hade mist flera får som troligen lodjuren tagit. Några dagar senare metade Bus Per aborrar i Djupsjön medan Schröder metade laxöring i ån som faller ut i Djupsjön. Medan Schröder gick utefter ån och fiskade fick han plötsligt se ett annat metspö och trodde då att det var Bus Per som tröttnat på aborrmetet. Han

gick dit och fick då se att det inte var Bus Per utan en zigenare. Denne berättade att han var i sommartjänst hos en Leksandsbonde och var nu ute för att leta efter bortkomna hästar. Därefter måste han gå eftersom ”dagen lider och fisket lönar sig ej”. När Schröder senare sammanträffade med Bus Per kunde han berätta att han påträffat ”göpidet” (lodjurets håla). Hunden Jeppe hade visat vägen dit. Två zigenare hade sitt läger där, och där fanns både kaffekokare, kittel, bössa och mer därtill. Under en tjock gran hängde en flådd färkropp. Så var det alltså med de lodjursrivna fåren i Garberg. Vid hemkomsten till fåboden diskuterades händelsen, men ”Solkarlen” ville inte vara med om något försök att fånga ogärningsmännen, varför Schröder nöjde sig med att rapportera till länsmannen i Dala-Järna, när han så småningom nådde dit. Vid ett senare eftersök var tjuvarna naturligtvis utflugna.

Schröder nedlade själv, eller tillsammans med andra, mer än sextio björnar. De flesta sköt han själv. Det vanligaste var, att någon kom på björnspar på den första snön och sedan följde dem tills björnen gått i ide. Då gjorde man en ring runt området och spårade av ringen vid varje snöfall, så att man kunde vara säker på att björnen fanns inom ringen. Vid lämpligt före stötte man sedan upp björnen ur idet, antingen med hjälp av några få man och några björnhundar, eller vid ett s.k. ”knäppt” skall, då man omringade området med hjälp av en hållkedja och en drevkedja.

Vintern 1864/65 inköpte Schröder 8 st ”björningar” i Våmhus, Orsa och Älvdalen, som förväntades innehålla 11-12 björnar. Han betalade 75 kronor styck, i ett för allt, för björnarna inom ringen. Ringarna skulle vaktas tills lämplig tid för jakt inträffade och ersättningarna skulle betalas även om björnarna klarade sig ut ur ringarna. Under denna vinters jakter – en av Schröders mest framgångsrika – fälldes nio av de ringade björnarna.

26 november 1867 hade Schröder ringat två björnar vid Sälens fåbodrar på solleröskogen. Det var dåligt med snö och ostadigt väder, varför man beslöt att låta björnarna sova i ro tills vidare. Den 29 november på hemväg mot Siknäs hade de björnhundarna Rulle och Träff lösa. Uppe på Ljotberget fick hundarna upp en björn, men man hann inte fram innan björnen hunnit ur idet och gett sig iväg upp i berget. Där skulle björnen ta sig upp för en klippvägg och då angrep hundarna honom så hårt att skogvaktarna Kröjts och Isak hann fram och avlossade sina skott. Björnen skadsköts och gav sig iväg ner mot Rådsjön, men hejdades av hundarna och avlivades av Kröjts och Schröder. Denna björn var den största hane som Schröder hade skjutit, men den var mager, gammal och nästan tandlös.

I november 1870 kom en Dala-Järnakarl in till Schröder och berättade att han hade ringat en björn i Kvällsberg vid Sälens fåbod. Dagen därpå var det meningen att Kisniss Anders körslag skulle börja köra timmer där björnen låg, så det bråskade att ta den. Schröder hade själv inte tid nästa dag, så han

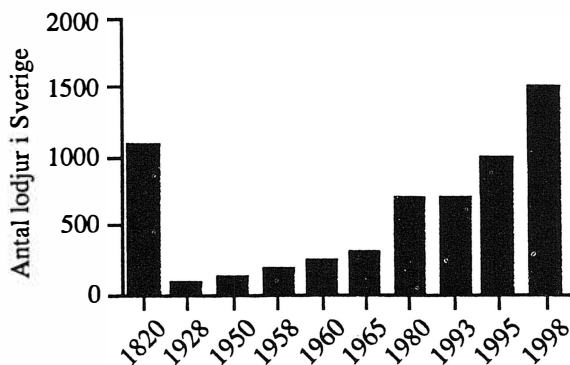
- En björnfamilj på väg -

Sommaren 1998 vistades familjen bl.a. kring Åsen och Björka fåbodar. På fotot passerar björnmamman med sina två ungar landsvägen ca 1 km söder om Björka.

Foto: Gunnar Bäcke

skickade skogsvaktaren Isak och fanjunkare von Knorring från Sollerön, som hade varit anställd hos honom några år, för att försöka skjuta den. Ingen av dessa hade tidigare skjutit någon björn, men de gav sig ändå iväg för att pröva lyckan. När dom kom på inspåret kändes det lite otäckt, så dom tog sig en sup innan dom fortsatte. Efter en stund tyckte dom fortfarande att det var lite otäckt och tog sig ännu en sup. Då morsknade dom till och släppte hundarna. Det blev strax ståndskall och dom började gå åt hundarnas håll. Plötsligt mötte dom björnen och båda sköt. Björnen blev arg och råmade så det "gråna i åsarna" och började lunka ner mot Sälisjön. Fanjunkaren och Isak följde efter och fick då höra att folk skrek vid fåbodvallen, ett skott smäll av och därefter fortsatte hundarna att larma. Männen smög sig sakta framåt. Då ropade någon: "Kom fram ni... Han ligger här allt!" Det var Kisniss Anders som haft bössan med sig och hört hur hundarna stridit med björnen och sedan gått fram och avlivat den.

Rovdjursförekomsten har naturligtvis varierat genom århundradena. På 1600-talet fälldes de legendariska jägarna Lång Kristoffer i Malmberget, Skillingmarksskytten och Pekka Huskoinen i Bjurberg – vardera mer än hundra björnar med de enkla vapen de hade; yxa, björnspjut och synnerligen enkla och opålitliga bössor. I sanning en otrolig bedrift. Helt klart är att det på den tiden fanns mycket björn och att de var ett riktigt gissel för främst fåbodbruket och de nyinflyttade finnarna.

Beräkning av antalet lodjur i Sverige vid olika tidpunkter under perioden 1820 till 1998. Endast de tre senaste beräkningarna är baserade på inventeringar.

Under första delen av 1800-talet fanns det fortfarande mycket björn, och hovjägmästare Falk, engelsmannen Lloyd och kronoskogvaktare Jan Finne fälldes tillsammans c:a 250 björnar. De flesta av dessa var dock skjutna vid s.k. skall. Falk hade som statligt anställd hovjägmästare tillgång till obegränsat antal manskap för björnskill, och detta underlättade naturligtvis betydligt. Jan Finne och Lloyd deltog också i dessa skall, varför man måste anse att Gustaf Schröder, som inte deltog i Falks skall, minst stod i paritet med dessa berömda björnskyttar.

De förbättrade kommunikationerna medförde att konkurrensen om björningarna och därmed priserna höjdes, då ett helt nytt klientel intresserade sig för "björnjakt". Detta innebar att under 1880-talet fanns det bara ett fåtal björnar kvar i Dalarna. Betecknande är, att under åren 1901-1905 sköts i Dalarna 2 björnar, i Jämtlands län 3, i Västerbottens län 4, i Norrbottens län 53 och i Värmlands län 0. Björnarna var vid denna tid drivna upp i fjällvärlden, där de normalt inte trivs. Schröder beklagade detta

mycket och önskade björnarna frid. Sent skall syndaren vakna – eller – man saknar inte kon förrän båset är tomt! Detta visar med önskvärd tydlighet hur viktigt det är att man förvaltar en viltstam på rätt sätt, oavsett om det gäller björn eller älg.

Vargen var fram till mitten av 1800-talet allmänt förekommande, och Schröder miste under denna tid ett flertal hundar, tagna under jakt eller till och med vid hundkojan inne på gården. Vargen bekämpades med alla medel, t.ex. varggårdar och varggropar, men det som framför allt användes var gift, t.ex. stryknin. Samtidigt var det höga skotts pengar på varg och det hjälpte naturligtvis till. Sammantaget innebär detta att vid 1870 hade vargen helt försvunnit från Dalarna och Värmland.

Lodjursstammen ser inte ut att ha förändrats så mycket under århundradena. Alla jaktskildringar som jag har läst, talar om att det är mer i förbifarten man har jagat lodjur. Den stora förändringen i lodjursstammen kom nog på 1980-talet med rådjurens utbredning och förbudet mot lodjursjakt. Detta innebär närmast en explosion i lodjursstammen, som växte sig större än den varit i mannaminne. Till sist insåg t.o.m. Naturvårdsverket att något

Jim Broman med det fällda lodjuret. Stövaren Bonzo verkar inte belåten med jaktresultatet.

Foto: Sten Christoffersson

måste göras, och man tillät att fyra djur fick skjutas under 1997 på de ställen där tamdjur attackerats av lodjur. Detta innebar att Jim Broman från Ryssa fällde det första lodjuret i modern tid – kanske det första genom tiderna – på Sollerön. Efter tre timmars drev av hunden (Sven Erik Karlsson) sköts lodjuret vid elljusspåret. Övriga deltagande jägare var Göran Bäcke, Kent Dareflod, Börje Svensson och Mattias Svensson. Samma år hade Sollerön för övrigt besök av en björn som en hel dag under badsäsongen låg endast ett hundratal meter från badstranden i Levsnäs. Huruvida kvaliteten på badbrudarna var för dålig, eller om det berodde på något annat vet inte jag, men följande natt återvände Nalle till Gesundasidan.

1998 hade licensen på lodjur utökats till 11 djur för hela länet, och en stor hane om 22 kg sköts av Börje Svensson i Klacken öster om Lövbergs fäbod, efter drev av Jim Bromans finnstövare Bonzo. Övriga jägare var desamma som föregående år. Dessutom fälldes en hane på 23 kg i Finngruvan.

1999 hade vi fortfarande samma lodjurslicens, d.v.s 11 djur för länet. Jakttiden började måndagen den 15 februari, men det var först på torsdagen det kom lite snö, som gjorde det möjligt att spåra. Jag hann bara 20 m från

Efter en lyckad jakt poserar fr.v. Kent Dareflod, Sven Erik Karlsson och Jim Broman med det fällda bytet.

Foto: Sten Christoffersson

hundgården hemma i Gesunda innan jag såg spår efter två lodjur som gått där under natten. Vi fortsatte att spåra och hade dem till slut ringade. Då släpptes Bonzo och efter utmärkta drev fällde Kent Dareflod och jag var sitt lodjur. Dagen efter jagade vi hela dagen ett lodjur på Gesundaberget utan att vare sig få det ur berget eller komma till skott. På lördagen däremot hade det djur som vi jagat föregående dag gått till Ryssa och där låg det på Vika bys marker, mellan landsvägen och Siljan. Vikajägarna kontaktades och 9-10 man var på plats inom en halv timme, då man bl.a. ordnade jaktkort till dem som saknade sådant. Ett bra bevis på att samarbete över gränserna är det enda som gäller!

Jim släppte åter på Bonzo, och det blev omedelbart drev. Tyvärr sprang lodjuret direkt över den starkt trafikerade Malungsvägen, gjorde en bukt på västra sidan om vägen och sprang sedan tillbaka dit där vi var utställda. En av vikajägarna såg när lodjuret sprang tillbaka och lyckades stoppa ett tiotal bilar på landsvägen. Annars hade kanske Bonzos saga varit all. Alltnog, efter ytterligare en halv timmes drev kunde Jim med två välriktade skott fälla lodjuret, som visade sig vara en vuxen hona på 16 kilo.

I år har i Dalarna 14 lodjur fällts på 6 dagar, och det är 3 över licensen. Dalarnas Jaktvårdsförbund har i dagarna ansökt om ytterligare 20 lodjur, så vi får avvakta Naturvårdsverkets beslut.

Vad som är helt klart, det är att vi har gott om lodjur, men också att vi har lärt oss hur vi skall jaga dem, och att vi har minst en duglig hund. Våra inventeringar under 90-talet på Mora Södra Jaktvårdskrets (Solleröskogen och Södra Venjan) visar att vi stadigt har 12-15 lodjur på våra 62000 hektar.

Efter nyåret 1997 förändrades helt vår situation vad gäller vår förvaltning av älg inom Mora Södra Jaktvårdskrets. Vi hade tidigare en avskjutning som låg på c:a 240 älgar per år på våra 62000 hektar. I januari 1997 kom ett par vargar invandrande från söder. I maj 1997 födde vargtiken 4 valpar i en lya i Djupsjöberg, och det innebar att enligt våra beräkningar c:a 50 älgar skulle bli vargmat under 1997. Vår jaktvårdskrets och Siljansnäs jaktvårdskrets hade under vintern 1997/98 ALU-anställda som hela tiden spårade vargflocken. Deras spårningar bekräftade vår teori att vargarna under sitt första år här på Mora Södra Jaktvårdskrets skulle ta c:a 50 älgar.

I maj 1998 födde samma tik 3-4 valpar i en lya i Middagsberg vid Sälens fåbodar. Detta innebär att vi hastigt, och för alla älgjägare föga lustigt, har fått in ett nytt jaktlag på skogen. Om vi tidigare räknat med att vargflocken skulle ta c:a 50 älgar per år, får vi nog nu räkna med att den tar c:a 100 älgar per år inom vår jaktvårdskrets. Det här innebär naturligtvis att vi får sänka våra förväntningar på beskattning av älgstammen, och jag hoppas att alla jaktlag förstår detta.

Jägarförbundets ansökan om att få skjuta tre vargar med avvikande beteende har nyligen avslagits av Naturvårdsverket. Däremot har deras norska motsvarighet tillåtit jakt på två vargar som dödat får. I dagarna har Dalarnas Jaktvårdsförbund ansökt om en ytterligare tilldelning på 20 lodjur för Dalarnas län, och vi får verkligen hoppas att den tillstyrkes av Naturvårdsverket.

Björnjakten har däremot utvecklats mycket bättre, och där har Naturvårdsverket insett att vi behöver en större och framför allt mer lokalt anpassad beskattning. Dalarnas Jaktvårdsförbunds förslag till licens för 1999 innebär att septemberjaksområdet på älg även får jaga björn under denna tid, medan oktoberjaksområdena får börja jaga björn när deras älgjakt börjar i oktober. Däremot är det skilda licenstilldelningar för de olika områdena.

Sven Erik Karlsson